

Het geluk van

In het dagelijks leven is hij geitenboer in de Ardèche – maar hij is ook schrijver, filosoof en initiator van vele eco-projecten in Burkina Faso. En bovenal een charismatisch spreker, een kleine man met een zachte stem die zalen voor zich in weet te nemen met zijn levenservaring, anekdotes, humor en visie. De honderden uitnodigingen voor lezingen die hij jaarlijks ontvangt zijn onmogelijk allemaal te honoreren. In 2002 stelde hij zich kandidaat voor het Frans presidentschap. Maar daarvoor was de tijd blijkbaar nog niet rijp. Inmiddels wordt Pierre Rabhi omarmd door een nieuwe generatie Fransen. Een uitgever vroeg hem zelfs zijn levensverhaal voor achtjarigen te schrijven. Dit is zijn verhaal.

het genoeg

Dorpssmid

Pierre Rabhi: 'Stel je een woestijn voor, een uitgestrekte zandvlakte in het zuiden van de Sahara – Algerije. Overal om je heen, zover je kunt kijken: zand en rotsen. Een gevoel van oneindigheid en absolute stilte. En te midden van die oneindigheid een kleine, groene oase – een mini-ecosysteem. Een door de mens gemaakte vrijhaven in een van de droogste gebieden op aarde.'

Hier ben ik geboren, in de stilte naast de minaret, met zijn vijf dagelijkse gebedsrondes. Het ritme van het dagelijks leven was zo vanzelfsprekend dat je het gevoel had dat hier sinds het begin van het leven op aarde niets veranderd was, en dat het altijd zo zou blijven.

Mijn vader was in deze gemeenschap de smid. Als kind vond ik het heerlijk te vertoeven in deze voor mij geheimzinnige wereld van gloeiende vonken en vluchtige sterretjes en gehurkt zittende mannen op matten van gevlochten palmvezels – die thee dronken en de wereld bespraken.

Behalve smid was mijn vader een musicus die zijn toehoorders wist te betoveren met zijn snaarinstrument en zijn zang. Niet ver van de smidse was een vierkant plein – daaromheen lagen de werkplaatsen van kleermakers, schoenmakers, timmerlieden en zilversmeden. Ook daaruit klonken de hele dag liederen. Even verderop vertoonden verhalenvertellers en acrobaten hun dromen en kunsten voor publiek.'

Pleeggezin

'Rond mijn vijfde was onze gemeenschap in rep en roer: een Franse geoloog had steenkool ontdekt. Iedere gezonde man kreeg een baan aangeboden – de belofte van betere leefomstandigheden.'

De klok deed zijn intrede. Traagheid heette voortaan luiheid. Een groot deel van de bevolking verdween als mijnwerker onder de grond, mijn vader kreeg minder klanten, het zingen van het aambeeld verstomde, en uiteindelijk nam ook hij een baan aan in de mijnbouw.

In die periode stierf mijn moeder. Mijn vader kwam tot de slotsom dat 'de regels van het spel niet langer in eigen hand zijn'. Hij vertrouwde mijn opvoeding toe aan een Frans pleeggezin: een mijnbouwingenieur en een onderwijzeres zonder kinderen. Van een wereld met brandend vuur in het midden van de ruimte kwam ik terecht in de wereld van de tandenborstel.

Een kind van twee culturen. Op school deed ik mijn best om mijn ouders een plezier te doen. Intussen puzzelde ik over mijn identiteit. Wie ben ik? Wat is juist? De traditionele waarden uit mijn vroege jeugd, of die van de moderne beschaving met zijn vooruitgangsgeloof? Als autodidact probeerde ik de wereld te begrijpen, ik las boeken van filosofen, humanisten en mystici en interesseerde me voor geschiedenis.'

Parijs

'Als jonge man ging ik in Parijs op zoek naar werk. Een diploma had ik niet. Ik had wellicht een aardig essay kunnen schrijven over mijn geliefde Socrates, maar daar zat geen werkgever op te wachten.'

En zo doe ik eind jaren vijftig mijn intrede in de zich ontwikkelende consumptiemaatschappij, gevoed door een overvloed aan bijna gratis grondstoffen uit de derde wereld. Ik maak kennis met een arbeidsmoraal die neerkomt op 'hard werken'. En 'blij zijn dat je hard kunt werken'.

Hoe harder we werken, hoe meer er geproduceerd kan worden. En hoe meer er geproduceerd wordt, hoe beter het voor iedereen is – afgemeten aan het Bruto Nationaal Product. Een overdaad aan 'hebben' doet het 'zijn' vergeten. Tenminste, zo beleef ik het.'

Bevrijding

'De vooruitgang gaat gepaard met bevrijding, zo hoor ik om me heen. En toch zie ik veel gevangenschap. Van crèche naar universiteit bewegen mensen zich van hokje naar hokje. Nergens een horizon te bekennen. Zelfs als we een avondje plezier maken, spreken we over 'aller en boite' (letterlijk: naar een doos gaan, waarbij een disco of nachtclub wordt bedoeld), en daarbij verplaatsen we ons in een 'kist' (Frans: caisse, 'auto'). De hele samenleving is opgeknipt in stukken. Iedereen leeft in zijn eigen box. Ouderen zitten bij elkaar in een woondoos, in afwachting van hun laatste doos.'

Ik ervoer mijn werk in Parijs als een vervreemdende ervaring – alleen te harden dankzij de kameraadschap van mijn collega's. Maar de hoeveelheid nutteloos en zelfs schadelijk werk was ontstellend. Ik herinner me een ronduit ongezonde verfwerkplaats waar arbeiders naast hun vakmanschap en hun werkkraft ook hun gezondheid inzetten voor niet meer dan een schamel loon.

In die Parijse jaren kwam de vraag in me op: 'Is er leven vóór de dood?' Is ontsnapping mogelijk uit deze vervreemding? Vanaf dat moment ging ik op zoek naar een alternatief, een andere levensinvulling. Ik probeerde iets van de vrijheid terug te vinden die ik voor mijn gevoel onderweg was kwijtgeraakt. Ik besloot terug te gaan naar het land.'

Heldendaden

'Maar hoe naïef van me om te denken dat ik op het platteland aan het productiedenken zou kunnen ontsnappen – aan de obsessie met het 'altijd meer' en het 'nooit genoeg' dat zich in de agrarische sector uitte in de beloften van de agrochemie met zijn wonderbaarlijke opbrengsten.'

Het was het begin van de jaren zestig. En omdat de

©patrick lazic

*'Het geluk van het
genoeg is eigenlijk niet
logisch, en ook moeilijk
uit te leggen. Het is
eigenlijk een manier van
in het leven staan'*

bank je niet zomaar een lening gaf voor een boerenbedrijf, meldde ik me aan voor een agrarische opleiding. Mijn studiegenoten waren vol goede moed. Hun conversaties zaten vol krijgslustigheid, er was ineens zoveel mogelijk met al die nieuwe, met doodshoofd en gekruiste botten geïllustreerde producten.'

Antilopevlees

'De hamsterende eekhoorn, de drukke mier die een lening weigert aan de nonchalante cicade, of de bij die genoeg honing verzamelt om in moeilijke tijden te kunnen overleven: zij sparen, maar verspillen en speculeren niet.

Ik herinner me een televisie-uitzending waarin aan een bijzonder rijk geworden man wordt gevraagd of hij zich geen dief voelde. Nee, zegt hij, want wat is er mee mis als je je slimmer en sterker toont dan je concurrenten?

Maar als een leeuw een antilope eet, heeft de leeuw genoeg aan dat ene dier. De natuur kent geen banken of voorraadschuren met antilopevlees. Op foto's kun je een leeuw zijn dorst zien lessen naast een zebra, een antilope of een ander prooidier. Zolang de leeuw geen honger heeft, kunnen deze dieren uit dezelfde poel drinken.

Van een waardige vergoeding voor inspanning en creativiteit, is geld iets geworden om te vergaren. Wat wij 'economie' noemen, is opvallend *oneconomisch*. Nooit eerder in de geschiedenis heeft de mens zoveel grondstoffen verspild.'

Druivenoogst

'Bij de oude boeren in de Cevennen kwam ik nog een scherp bewustzijn tegen voor de waarde der dingen – beseffend welke inspanning er nodig is geweest om ze te produceren.

Ik denk aan de oude Froment die op 85-jarige leeftijd vasthield aan het hem wel bekende ritme van vroeg opstaan, een sober ontbijt, gevolgd door rustige arbeid – waarbij iedere handeling werd uitgevoerd met de precisie van een duizend jaar oud ritueel. Nooit heb ik boeren als hij zien rennen.

Verbluft reageerde de Froment op een reprimande van zijn schoonzoon – zelf boer. De oude man had zich gebukt om wat op de grond gevallen druiven op te rapen. Zijn schoonzoon verzocht hem sneller te werken en zich niet

te bekommeren om gevallen exemplaren – dat was geen rendabele besteding van werktijd.

Alles heeft in onze tijd zijn prijs, en alles zonder prijs heeft geen waarde. Maar we hebben een kapitale fout gemaakt door welzijn, schoonheid en waardigheid ondergeschikt te maken aan geld.'

Bankfiliaal

'Samen met mijn vrouw Michèle vestigde ik me als boer in de Cevennen – een rotsachtig terrein met weinig water, zonder elektriciteit en telefoonverbinding. Dagenlang had ik de streek op mijn brommertje doorkruist, voor ik deze plek had gevonden. De bank waar ik aanklopte voor een lening zei: 'Jullie zijn gek om je daar te vestigen.'

Ik kon de filiaaldirecteur moeilijk uitleggen dat we waren gevallen voor de schoonheid van de plek. Vier hectare grond met droge rotsheide en stenen, bestaande uit kleine terrassen, gevormd dankzij een generatie op generatie volgehouden Sisyfusarbeid op de velden: het eindeloze verwijderen en stapelen van stenen. Michèle en ik waren weg van de stilte, het licht en de grootsheid van het landschap.

De filiaaldirecteur noemde onze keuze onverantwoord. Hij zei dat hij ons de gevraagde lening niet kon verstrekken: 'Ik leen u liever 400.000 franc voor de aankoop van een veertig hectare groot vruchtbaar gebied dan 15.000 franc voor een onmogelijke plek waar u uzelf en uw familie te gronde zult richten.'

Toen was ik zo dom iets te zeggen waar ik onmiddellijk spijt van had. 'Mijnheer,' zei ik, 'het is niet het geld dat me op deze plek interesseert.' Een onhandige uitspraak waar ik voor boette met nachtenlang gepieker en slapeloosheid. Wie zegt nou zoiets in een gesprek met een bankdirecteur bij wie je nota bene geld komt lenen.'

Oase

'Via omwegen kregen we uiteindelijk toch onze lening. In de loop der jaren zijn we erin geslaagd om van deze kale en karige plek een oase te maken. Zeven jaar lang hebben we moeten wachten op een wateraansluiting; dertien jaar hebben we het zonder elektriciteit weten te rooien, dankzij kaarsen en petroleum- en gaslampen.